

ΕΤΟΣ Δ'.

ΙΟΥΛΙΟΣ 1933

ΤΕΥΧΟΣ 4.

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸν νοεῖν ἔστιν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.
— Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoffmann τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Raφ. Δήμου, καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν 'Ην. Πολ. τῆς 'Αμ. — K. Τριανταφυλλόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν 'Αθηνῶν. — August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Mich. Τσαμαδὸς σύμβουλος ἐπικρατείας. — X. Τζωρτζόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg — Παν. Κανελλόπουλος καθ. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν. — Κωνσταντīνος Τσάτσος ἔκτ. καθ. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν. — Ιωάν. Θεοδωράκόπουλος τακτ. καθ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Θεμ. Τσάτσος ὑφηγ. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1933

Ε.Γ.Δ της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΥΠΟ¹ HEINRICH RICKERT

Τὸ ἀριθμόδιο αὐτὸν εἶναι μιὰ πυκνότατη εἰκόνα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Rickert. Ἐπειδὴ ἔχει μεγάλη σημασία — καὶ ἀποτελεῖ τὴν καλλίτερην ἀραίρεση σὲ ὅσα ἔγραψε γιὰ τὴν φιλοσοφία τοῦ Rickert ἔνας καθηγητὴς τῆς ἴστορίας τῆς φιλοσοφίας στὸν τόπο μας — γι' αὐτὸν τὸ μετάφρασα καὶ τὸ δημοσιεύω ἐδῶ, παραβαίνοντας μόνον γι' αὐτὸν τὸν λόγο μιὰ βασικὴ ἀρχὴ τοῦ «Ἀρχείου φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν» γὰρ μὴν ἀναδημοσιεύει κανένα ἥδη ἀλλοῦ δημοσιευμένο ἀρθρό.

I. N. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Φιλοσοφία σημαίνει ἀρχικὰ ἐπιστήμη μη αὐτὴ τὴν σημασία ποὺ ἔδωσαν στὴν φιλοσοφία ὅλοι σχεδὸν οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὧς τὸν "Ἐγελο πρέπει νὰ τὴν αρατήσωμε· τὸ φιλοσοφεῖν εἶναι ὑπόθεση τοῦ θεωρητικοῦ ἀνθρώπου. Μονάχα αὐτός, εἶναι ἕκανός νὰ σχηματίσει μὲ τὴν λογικὴ του σκέψη ἔννοιες, ποὺ περιλαμβάνουν ὅλο τὸ δν, ἐνῷ ὁ «ὅλακερος ἀνθρώπος» μὲ τὴν ἐπικτεία του, τὸ «βούλεσθαι» του, μὲ τὸ «τυγχανεσθαι» του, μὲ τὴν «ζωή» του (Nietzsche) καὶ μὲ τὴν «ὕπαρξή» του (Kierkegaard), μένει πάντα περιωρισμένος στὸν μερικό του «κόσμο». Ἡ ἐπιστημονικὴ φιλοσοφία εἶναι γι' αὐτὸν ὑποχρεωμένη ν' ἀποφύγει νὰ δώσει ἐκεῖνο ποὺ δνομάζουν, δχι καὶ πολὺ χαρακτηριστικά, «κοσμοθεωρία», γιατὶ αὐτὴ ἐνδιαφέρει ὅλακερο τὸν ἀνθρώπο καὶ προσδιορίζεται πάντοτε καὶ ἀπὸ μὴ λογικὰ στοιχεῖα· ὥστε ἡ θεωρητικὴ θεμελίωση τῆς κοσμοθεωρίας καὶ τὸ λογικὸ γενικὸ κύρος της εἶναι γιὰ κάθε ἀληθινὸ φιλόσοφο κάτι ἀδύνατο. Ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ μόνον γὰρ προσδώσει στὶς κοσμοθεωρίες ποὺ ὑπάρχουν ἐγνωμονικὴ σαφήνεια καὶ ἔτσι νὰ γίνει θεωρία, ἀνάλυση αὐτῶν τῶν τρόπων τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τὸν κόσμο. Ἡ κύρια ὑπόθεση τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ φθάσει, ἀντίθετα πρὸς τὶς μερικὲς ἐπιστήμες, ποὺ πε-

ριορίζονται σὲ ώρισμένα μέρη τοῦ κόσμου, στὴ γνώση τοῦ κόσμου, κατὰ τὴν ὀλότητά του.

Γιὰ γὰλύσει αὐτὸ τὸ πρόβλημα, νὰ ἐπιτύχει αὐτὸ τὸ σκοπό, πρέπει πρῶτα νὰ παραμερίσει τὴ «φυσική» σὲ κάθε ἀνθρωπο, τὴν προεπιστημονικὴ «φροντίδα» γιὰ τὴ «ζωή», πρέπει νὰ παραμερίσει τὴν «ὑπαρξη» τοῦ φιλοσόφου, καὶ τότε νὰ προσπαθήσει νὰ σχηματίσει ἔνα σύστημα στοχασμῶν καὶ κρίσεων, ποὺ νὰ ἀρθρώνει τὴν ἀπέραντη καὶ κομματιασμένη παικτικὰ τοῦ κόσμου σὲ μιὰ σχέση ἀπὸ ἔνγοιες ποὺ μπορεῖ νὰ ἐποπτεύσει. Μονάχα ἔτσι ἡ φιλοσοφία ξεφεύγει ἀπὸ τὸν ἀτομικὸ καὶ ἴσπορικὸ περιορισμὸ ποὺ ἔχουν ἡ σκέψη καὶ ἡ κοσμοθεωρία δτὰν στηρίζονται στὴν ὑπαρξη καὶ στὶς ἀπλές συγκινήσεις τῆς. Μιὰ τέτοια σχέση ἔννοιῶν τὴν δνομάζομε σύστημα. Γι' αὐτὸ ἡ φιλοσοφία ὡς ἐπιστήμη παίρνει ἀναγκαστικὰ τὴν μορφὴ τοῦ συστήματος. Δὲν πρέπει δημως ποτὲ ν' ἀκολουθεῖ μέθοδο «κατασκευαστική» ἢ «ἐπινοητική», ὥστε γάρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς εἰδικὲς ἐπιστήμες. Τουγαντίον πρέπει νὰ στηρίζεται σὲ πραγματικὴ ἔρευνα. «Οπως ἡ φυσικὴ ζητάει τὴν ἔννοια τοῦ κόσμου τῶν σωμάτων, ἔτσι ζητάει ἡ φιλοσοφία τὴν ἔννοια τοῦ κόσμου δλου. Μονάχα ἡ γενικὴ της τὰ σημερίζει τὴ μεθοδικὴ τῆς ἰδεοτυπία.

Μὲ τὸ γενικό της ἔνδιαφέρον ἡ φιλοσοφία δὲν πρέπει νὰ περιορίσθει στὸν κόσμο τῶν ἀντικειμώνων τῆς γνώσεως, ἀλλὰ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐρευνήσει καὶ τὸ ὑπόκειμενο τῆς γνώσεως. Κάθε σύστημα εἶναι ἀτελές, δὲν δὲν ἔννοει τὸν κόσμο κατὰ τρόπο ποὺ νὰ φανερώνει καὶ τὴν δυνατότητα τῆς γνώσεως του, ποὺ νὰ δείχνει δτὶ μπορεῖ νὰ γνωσθεῖ δ κόσμος. Ἡ γνωσιολογικὴ θεμελίωση πηγάδει κατ' ἀνάγκην ἀπὸ τὸ αἰτημα τῆς γενικότητος. Ο καλούμενος γνωσιολογικὸς «ρεαλισμός», ποὺ θέλει νὰ κάμει ἀνεξάρτητο τὸ ἀντικείμενο τῆς γνώσεως ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο τῆς γνώσεως, εἶναι μιὰ μονοικέρεια ποὺ δικαιολογεῖται μονάχα σὲ μιὰ μερικὴ ἐπιστήμη. Τὸ νόημα τοῦ ὑπερβατικοῦ ἰδεαλισμοῦ (ὅπως δνομάζεται ἀπὸ τὸν Kant καὶ ὕστερα ἡ ἀντίθετη πρὸς τὸν ρεαλισμὸ κατεύθυνση) εἶναι τοῦτο ἀντικείμενο καὶ ὑποκείμενο τῆς γνώσεως πρέπει νὰ νοηθοῦνται νὰ θεωρηθοῦνται μαζὶ δ κόσμος, τὸ σύμπαν, συντίθεται ἀπὸ τὸ ἔνα καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο:

Μὲ αὐτὰ ἐκφράζεται μιὰ ἀρχὴ τοῦ κόσμου, ποὺ πρέπει νὰ ἐφαρμοσθεῖ γενικά. Γιὰ νὰ φθάσει ἡ φιλοσοφία στὸ δλον εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐρευνᾷ παντοῦ καὶ τὸ ἔνα καὶ τὸ ἄλλο. Ἡ μέθοδος της συγγεγεύει μὲ τὴ «διαλεκτική» (ὅπως τὴν ἔννοει ὁ "Ἐγελος") καὶ δημως πρέπει αὐστηρὰ νὰ γωρισθεῖ ἀπὸ αὐτή. Ἡ ἀρνητικὴ τῆς θέσεως ἡ ἡ «ἀντίθεση» δὲν ἀρκεῖ. Σημασία ἔχει ἡ ἐτερόθεση ὡς θετικὴ συμπλήρωση τῆς θέσεως. Γι' αὐτὸ ἡ φιλοσοφία εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἀναζητήσει ἔνα σύστημα ἀπὸ κοσμικὸ διάλημματα, ποὺ δλα μαζὶ περιλαμβάνουν τὸ σύμπαν καὶ ἔτσι δηγουν στὸ στοχασμὸ γενικότητα.

“Η έτεροθετική ἀρχὴ εἶναι τὸ μέτρο τοῦ καθορισμού τοῦ «εἶναι» τοῦ κόσμου, γίνεται τὸ μέτρο στὴν ὁ ν τολογία. Η δυτολογία δὲν πρέπει νὰ προύποθέσει πώς ὁ κόσμος ἔχει μονάχα ἐν α εἶδος τοῦ «εἶναι» καὶ πώς αὐτὸ τὸ εἶδος πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ως ἡ κύρια «οὐσία». Τουγαντίον τὸ ἐρώτημα πρέπει νὰ εἶναι πάντα τὸ ἔξιης· αὐτὸ τὸ διεδομένῳ «εἶναι» δὲν ἀνήκει καὶ ἔνα ἀλλο γιὰ συμπλήρωση: Στὴ γενικὴ δυτολογία πρόκειται γιὰ τὴ πολλότητα τῶν εἰδῶν τοῦ «εἶναι», ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν ὅποιων συνιστάται τὸ «εἶναι» τοῦ ὅλου κόσμου. Μονάχα μιὰ ὁ ν τολογία καὶ πολλότητα τῶν εἰδῶν δικαιώνει.

“Η δύνατος λογία εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ δεδομένῳ «εἶναι» ἢ ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς πείρας. Η γνώμη ὅμως ποὺ κυριαρχεῖ ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι διὰ ὁ κόσμος τῆς πείρας ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ σωματικὴ καὶ ψυχικὰ ἀντικείμενα, πρέπει δηλαδὴ νὰ νοηθεῖ ως «ψυχοφυσικὴ πραγματικότητα», διῆγμα ποὺ παραβλέπει ἔνα οὐσιαστικὸ εἶδος τοῦ «εἶναι». Κάθε αἰσθησιαρχία, ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἐννοήσει τὴν ὄλη τῆς πείρας πέρα καὶ πέρα αἰσθητὰ πρέπει ν' ἀποκρωυσθεῖ. Δὲν ἔχομε πείρα μόνο ἀπὸ αἱ σθήτοι «εἶναι» μὲ τὴν «ἐξωτερικὴ» ἢ «ἔσωτερη» αἰσθηση, ἀλλὰ ἐν νοοῦμε, καὶ ταυτοῦ μὲ ἀμεσα καὶ νοητὰ (μὴ αἰσθητά) ἀντικείμενα, ποὺ τὰ ὄνομάζομε «νοήματα». Αὐτὰ δὲν εἶναι σωματικά, οὔτε ψυχικά, ἐπειδὴ μποροῦνε πολλὰ ὑποκείμενα κοινῶς νὰ τὰ νοιώσουν, ἐνῷ τὸ ψυχικό τοῦ «εἶναι» τὸ γνωρίζει ἀμεσα ὁ καθένας μονάχος γιὰ τὸν ξαυτό του. “Ο ἀποφασιστικὸς χωρισμὸς λοιπὸν μέσα στὴ πείρα εἶναι ὁ χωρισμὸς τοῦ αἰσθητοῦ ἀπὸ τὸ νοητό. Αὐτὸς ὁ δυϊσμὸς πρέπει νὰ πάρει τὴν θέση τοῦ παλαιοῦ δυϊσμοῦ σώματος καὶ ψυχῆς.

“Η γενικὴ ἐννοια τοῦ κόσμου τῆς πείρας σχηματίζεται εἰδοκώτερα ως ἔξιης· ἐνῷ ὁ αἰσθητὸς κόσμος νοεῖται καὶ γνωρίζεται ἀπὸ τὶς μερικὲς ἐπιστήμες γενικευτικά (ὦς «φύση», δηλαδὴ περιλαμβάνεται μέσα σ' ἔνα σύστημα ἀπὸ γόμους) ἢ ἀτομικευτικά (ὦς ιστορία τοῦ «πολιτισμοῦ»), τουγαντίον ἡ γνώση τοῦ νοητοῦ κόσμου, γιὰ νὰ ἀρθρώσει γενικὰ τὸ νοητό, πρέπει νὰ ζητάει ἔνα σύστημα αἱξιῶν. Ο λόγος δὲ εἶναι ὁ ἔξιης νοήματα καὶ σημασίες ἔξηγονται ἐπιστημονικὰ μονάχα μὲ τὴ βοήθεια ἀξιολογικῶν ἐννοιῶν καὶ ἡ ὀλότητα τοῦ νοήματος τοῦ κόσμου ἡ δ «mundus intelligibilis» μονάχα μὲ ἔνα σύστημα ἀξιῶν μπορεῖ θεωρητικὰ νὰ ἔξηγηθεῖ.

‘Αφοῦ ἐκτελέσει κανεὶς τὸν βασικὸ χωρισμὸ τοῦ κόσμου καὶ θέσεις ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος τὸν αἰσθητὸ καὶ ἀπὸ τἄλλο μέρος τὸν νοητὸ κόσμο μὲ τὴν ἀξιολογία του, μπορεῖ ούτερα νὰ θέσει τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν ἐνότητα τοῦ κόσμου· ὑπάρχει ἔνας ἀνώτερος σύγδεσμος ἀνάμεσα τοῦ ὄλικοῦ, αἰσθητοῦ, καὶ τοῦ νοητοῦ, ἀξιολογικοῦ κόσμου; Γιὰ νὰ ἀπαντήσει κανεὶς σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταπηδήσει ἀμέσως ἀπὸ τὰ ἐδῶ στὰ «ἐπέκεινα», ν' ἀρπαχθεῖ δηλαδὴ ἀμέσως ἀπὸ τὴ μεταφυσική. Τουγαντίον πρέπει κανεὶς νὰ ρωτήσει, ἐν-

στὸν κόσμο τοῦτον τὸν γενικό, τὸν ἀντικειμενικό, τὸν αἰσθητὸν καὶ τὸν νοητό, ἀνήκει καὶ ἔνας ἄλλος κόσμος ποὺ ξεφεύγει τὴν ἀντικειμενικοποίηση, καὶ ἀν μέσα σ' αὐτὸν δὲν βρίσκει κανεὶς τὴν ἐνότητα τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ, τῆς πραγματικότητας καὶ τῆς ἀξίας. Ὁ τρίτος αὐτὸς κόσμος ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἐνότητα τῶν δύο ἀλλων «κεται», «ὑπάρχει» πρὶν ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικοποίηση καὶ τὸν χωρισμὸν τοῦ κόσμου τῆς πείρας σὲ αἰσθητὸν καὶ νοητό. Γιὰ νὰ καταποιηθεῖ κανεὶς θεωρητικὰ σ' αὐτὸν τὸν κόσμο πρέπει νὰ λάβει ὑπ' ὅψη του τὴ σχέση τοῦ ἀντικειμένου καὶ τοῦ ὑποκειμένου τῆς γνώσεως. Τὸ θεωρητικὸ ὑποκείμενο προπδιορίζεται, ώς γνωστόν, μὲ τὴν ἀξία τῆς ἀληθείας, καὶ μονάχα ἡ ἴκανότητα νὰ καταφάσκει ὅτι λισχύει ὡς ἀληθεία καὶ ν' ἀποφάσκει ὅτι ἀντίκειται στὴν ἀληθεία, καθιστᾶ δυνατή τὴ γνώση. Αὐτὴ δύναμις ἡ ἴκανότητα προϋποθέτει μιὰν ἀλλη ὡς αἰτία. Γι' αὐτὸ πρέπει τὸ «εἶναι» τοῦ ὑποκειμένου ποὺ ἔνοψον ποὺ δὲν ἀντικειμενικοποιεῖται νὰ τὸ θεωρήσωμε ὡς «ἔλευθερο» σὲ τρίτον ποὺ ἡ ἔλευθερία αὐτὴ νὰ σημαίνει καὶ ἔλευθερία ἀπὸ τὴν αἰτιότητα καὶ ἔλευθερία τοῦ νὰ παίρνει τὸ ὑποκείμενο στάση καὶ νὰ ἐκτιμᾷ ἀξίες. Τοῦτο ἔρμηνεύομενο ὄντολογικὰ σημαίνει δτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς πείρας, τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν ἀντικειμένων, ὑπάρχει καὶ ἔνα τρίτο, προ-ἀντικειμένον τοῦ «εἶναι», ἔνα προφυσικὸ «εἶναι» (ὅχι μεταφυσικό), ποὺ πρέπει ν' ἀναγνωρισθεῖ στὴν ὄντολογικὴ του αὐτοτέλεια καὶ νὰ ἐρευνηθεῖ ἀπὸ μιὰ εἰδικὴ φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη, τὴν προφυσική.

Ἐξαντλεῖται ἡ ὄντολογικὴ ποικιλία τοῦ κοσμικοῦ ὅλου μὲ τὴν τριχτόμηση αὐτή; Μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ παραδεχθεῖ, καθ' ὅτον τὸ δεδομένο, τὸ «ἔγυπτάρχεν» στὴ συνείδηση ὑλικὸ τοῦ κόσμου ἔχει κατατμῆσει μὲ τὴν διαίρεση σὲ αἰσθητό, νοητό καὶ προφυσικὸ «εἶναι». Καὶ δύναμις θάζητήσει κανεὶς μιὰ τελευταία, «Ὕπερβατή» ἐνότητα, ὅπου ὁ κόσμος τῶν ἀξιῶν κι' ὁ κόσμος τῶν γεγονότων νὰ δένεται σφιχτότερα παρ' ὅσο δένεται στὴν προφυσικὴ σφαῖρα. Μπορεῖ δηλαδὴ νὰ εἶναι κανεὶς πεπεισμένος πὼς ὅλη ἡ δράση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ διέπεται ἀπὸ ἀξίες καὶ εἶναι συνεπῶς «αὐτόνομη», δὲν θὰ ἔχει καμμιὰ σημασία ἀν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «ἔλευθερία τοῦ ἐκτιμῶν», δὲν δεχθεῖ δτι ὁ κόσμος δὲν γίνεται κομμάτια, διὰλα ἔχει μιὰ ἀγώτερη βάση, ὅπου ἀξία καὶ πραγματικότητα ἐνώνονται σὲ μιὰ ἐνότητα. Ἐξ αἰτίας μᾶς τέτοιας πίστης κάγουνε πάντα νέες δοκιμές γιὰ νὰ φθάσουνε σὲ μιὰ μεταφυσική. Αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ ἐνώσει τὸν κόσμο, τὸ αἰσθητό, τὸ νοητό καὶ τὸ μεταφυσικὸ «εἶναι», κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς πλατωνικῆς «ἰδέας» τοῦ ἀγαθοῦ, σὲ μιὰν ἐνότητα ἀξιολογική, σὲ μιὰν ἀξιολογικὴν ὄντότητα. Φιλοσοφικὰ δύναμις μιὰ τέτοια προσπάθεια, θὰ στέκει μονάχα ἀμα ἔχει κανεὶς ἀδιάκοπα κατὰ νοῦν, πὼς μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ μόνο μὲ τὴ βιήθεια ἐνὸς συμβολικοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι, ἐνὸς σκέπτεσθαι, που τὸ ὑλικό του θὰ τὸ πάρει ἀπὸ τοῦτο ἔδω τὸν κόσμο γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσει, σύμφωνα μὲ τὰ πορίσματα τῆς προφυσικῆς, ὡς σύμβολο ἡ

εἰκόνα τοῦ «ἐπέκεινα» κόσμου με θερμή γεύση για το ὑπερβατικό.

Μονάχα μὲ βάση τὴ πρωτογούμενη δυτικογιανὴ ἀρθρωση, δηλαδὴ την δυτικογιανὴ ἀρθρωση ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ψυχοφυτικό, τὸ νοητό (ἀξιολογικό), προφυσικό καὶ μεταφυσικό «εἶναι» μπορεῖ νὰ σίκαδομηθεῖ μιὰ θεωρία γιὰ τὸ νόημα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἡ φιλοσοφία δὲν ἔρευνα μονάχα τὸ «εἶναι» τοῦ κόσμου γενικά, ἀλλὰ καὶ τὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου μέσα σὲ τὸν κόσμο εἰδικά, καὶ μὲ βάση μιὰ γενικὴ δυτικογιανὴ μπορεῖ νὰ μαρτυρεῖσθαι μονάχα φιλοσοφικὴ ἢ ν θρωπολογία, ποὺ νὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν «κόσμο» του, γιὰ νὰ φυλάσσει σὲ μιᾶς ἡ θεώρηση. Στὴν ἀνθρωπολογία αὐτὴ φαίνεται καθαρὸς καὶ ἀριστοκρατητὴ τῆς φιλοσοφίας ὡς ἀξιολογίας. Εὐθὺς ὡς ἰδούμε τὸν ἀνθρώπο, δχι μόνον δύποτε τὸν ἐξετάζουν οἱ μερικὲς ἐπιστήμες ὡς μέρος τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴ θέση του πρὸς τὸ ὅλον τοῦ κόσμου, ἀμέσως προκύπτουν ἀξιολογικὰ προβλήματα. Ὁ ἀνθρώπος παίρνει «στάση» πρὸς κάτι, μόνον ὅταν τὸ κάτι αὐτὸ δὲν τὸν διφίνει ἀδιάφορο, μόνον ὅταν τὸν ἀντικείμενο τοῦ κινεῖ τὸ «ἐνδιαφέρον», ἐφ' ὃσον ἔχει νόημα καὶ σημασία. Καὶ τὴ σημασία καὶ τὸ νόημα δύμως μπορεῖ κανεὶς μονάχα μὲ βάση μιὰ ἀξιολογία νὰ τὰ ὅρισει κατὰ τὴν ἴδιοτυπία τους. Γι' αὐτὸ ἡ φιλοσοφία τὴ ἀνθρωπολογία πρέπει νὰ στηριχθεῖ πρὸ παντὸς στὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς δυτικογιανῆς ποὺ γνωρίζει τὸν νοητὸ κόσμο κατὰ τὴν ἴδιοτυπία του. Θέτει στὸ κέντρον τῆς πρωτοχής τῆς ὅλακερο τὸν ἀνθρώπο καὶ ζητάει τὸ σύμπαν τῶν ἀξιῶν, ποὺ προσδιδούν στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου νόημα καὶ σημασία. Ἔτσι γίνεται ἡ φιλοσοφία τὴ ἀνθρωπολογία καὶ ἀνάλυτη τῆς κοσμοθεωρίας.

Τὶς ἀξίες ποὺ θ' αναλύσει ἡ φιλοσοφικὴ ἀνθρωπολογία θὰ τὶς ἀνέρει στὰ πραγματικὰ σγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, διότου εἶναι «ἐνσωματωμένες» καὶ φανερωμένες. "Αμα δοκιμάσει κανεὶς νὰ κάνει τὴν ἀρθρωση τῶν ἀξιῶν, πρέπει νὰ χωρίσει τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν αὐτόνομη ἀξία, διότι εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, ἡ σίκαγένεια, ὁ λαός, τὸ δίκαιον, ἡ πολιτεία, ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθά, ποὺ ἡ ἀξία τους εἶναι μονάχα μέσον, διότι εἶναι ἡ ζωτικότητα, ἡ οἰκονομία, ἡ τεχνικὴ καὶ ἄλλα. Τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ ἐνσαρκώντων ἀξίες σχετικές, εἶναι τὰ μέσα γιὰ τὶς ἄλλες, ποὺ εἶναι σκοποί. Μιὰ ἀνθρώπινη ζωὴ ποὺ παίρνει τὴ σημασία τῆς ἀποκλειστικὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς σχετικές ἀξίες, μπορεῖ μονάχα κατὰ «σχετικό» τρόπο νὰ θεωρηθεῖ ἀξιόλογη καὶ σημαντική. Οἱ αὐτόνομες ἀξίες, ποὺ ἐκτιμῶνται αὐτόνομα, εἶναι στὸ κέντρον τῆς φιλοσοφικῆς ἀνθρωπολογίας. Κι' ἐδῶ δύμως πρέπει πάλι γὰ τοιισθεῖ, δτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ πρόκειται μονάχα γιὰ ἀγαθὰ ποὺ ὑπάρχουν μόνον στὸν κόσμο τῆς πείρας, — τῆς αἰσθητῆς καὶ τῆς νοητῆς — ἀλλὰ δτι πρέπει νὰ προσέξει κανεὶς καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ποὺ κείνται ὡς «ἀξιολογικὲς δυτότητες» πέρα ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς αἰσθητῆς καὶ τῆς νοητῆς πείρας, σὲ μιὰ σφαῖρα τοῦ «εἶναι», ποὺ πρέπει νὰ γαρακτηρίσθει δυτικογιανὰ ὡς μεταφυσική.

Αύτὰ τ' ἀγαθὰ προσθάλλουν, ὅμα πρόκειται νὰ κατανοήσωμε φιλοσοφικὰ τὴ θρησκεία σημαίνει (γενικώτατα) «ἔνωση» τοῦ ἀνθρώπου μὲ οὐπερανθρώπινες δυνάμεις. Ἡ φιλοσοφικὴ ἀνθρωπολογία, ποὺ θέλει νὰ καταλάβει καὶ τὴ θρησκεία, θὰ ἀποκρύψωθετ—δῆποτε καὶ ἡ ὀντολογία—μὲ τὴν ὑπόδειξη ποὺ θὰ κάμει γιὰ μὰ σφαῖρα ποὺ δὲν εἶναι πιὰ προσιτὴ στὴ γνώση, ἀλλὰ μονάχα στὴν πίστη. Ἐτοι μπορεῖ ἡ φιλοσοφία—ἀφοῦ ἦδη ἔχει κατανοήσει τὸν κόσμο, ποὺ εἶναι ἀντικείμενο τὴς γνῶσεως—νὰ δεῖξει κατὰ πόσου ὁ κόσμος, ὡς ὅλον, ὑπερβαίνει τὴ θεωρητικὴ γνώση, σὲ ποιὸ σημεῖο συνεπῶς κείνται τὰ δρια τῆς γενικῆς ἐπιστημονικῆς γνῶσεως, καὶ κατὰ πόσου πρέπει γὰ περιεργισθεῖ ἢ σύντοληψη ἐνδεικτικοῦ συστήματος τοῦ κόσμου καθολικῆς εὑρύτητας. Ἐν τούτοις εἶναι δυνατὸν ἡ γενικὴ ἔννοια τοῦ σύμπαντος, τοῦ ὅλου τοῦ κόσμου, νὰ προσδιορισθεῖ ἐπιστημονικὰ κατὰ τρόπον ἐξαντλητικὸ μὲ μὰ σειρὰ ἀπὸ ὀντινομίες· ὁ αἰσθητὸς κόσμος αὐτὸς καὶ στὸ χώρο καὶ στὸ χρόνο εἶναι ἡ σωματικὸς ἢ ψυχικός. Ὁλοκληρώνεται στὸν γενικὸ κόσμο τῆς πείρας, μόνο μὲ τὸν νοητὸ κόσμο. Απέναντι στὸν συνολικὸ κόσμο τῶν αἰσθητῶν ἢ τῶν νοητῶν ἀντικείμενων στέκει τὸ προφυσικὸ «εἶναι» τῶν ἐλευθέρων ὑποκειμένων ποὺ διεφεύγει τὴν ἀντικειμενικοποίηση καὶ ἔτσι συμπληρώνει τὸν κόσμο τῶν ἀντικειμένων. Σ' αὐτοὺς τοὺς τρεῖς κύκλους τοῦ «εἶναι» ποὺ εἶναι προσιτοὶ στὴ γνώση—προστίθεται καὶ ἔνας τέταρτος—μιὰ μεταφυσικὴ σφαῖρα—ποὺ ἀνοίγεται μονάχα στὴν πίστη.

Ἡ μετὰ Δάρβιν ἐξέλιξις τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως.

Ἐξέλιξις εἶναι ἡ φυσικὴ ἴστορία τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Ζωῆς.

Ἐις τὴν γενικευμένην θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως τὸ κοσμικὸν σύστημα ἐμφανίζεται ὡς φυσικὸν προϊὸν τῆς στοιχειώδους ὕλης καὶ τῶν νόμων της. Οἱ διάφοροι βαθμοὶ τῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας ἐξηγοῦνται ὡς αἱ φυσικαὶ συνέπειαι τῶν φαινομένων τῆς βαθμιαίας μεταμορφώσεως τῆς γῆς. Ἡ συγειδητὴ ζωὴ θεωρεῖται ὡς καθοριζομένη ὑπὸ τῶν φυσικῶν (δργανικῶν καὶ εἰδικώτερον νευρικῶν) φαινομένων, καὶ ὡς ἐξελισσομένη ἐν συσχετίσει μετὰ τῆς δργανικῆς ἐξελίξεως. Τέλος, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ἀποτυπούται εἰς τὰ ἴστορικὰ καὶ τὰ προϊστορικὰ μνημεῖα, θεωρεῖται ὡς τὸ ὑψιστον ἀποτέλεσμα τῆς δργανικῆς καὶ τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως.

Ἡ γενικευμένη αὕτη θεωρία τῆς ἐξελίξεως εἶναι προϊὸν τῶν νεωτάτων χρόνων. Ἀπήγτησε πρὸς διαμόρφωσίν της ποσὸν ἐπιστημονικῶν γνῶσεων τὸ ὄποιον συνελέγη βαθμηδῶν. Εἶναι λοιπὸν μάταιον νὰ ἀγάπητη κανεὶς σαφῶς καθωρισμένας καὶ συστηματικὰς διατυπώσεις τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξελίξεως εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ὁλα βεβαίως τὰ